

кандидат філологічних наук,
викладач кафедри теорії
та практики перекладу
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

За останні десятиліття виникає інтерес науковців до дослідження мас-медійного дискурсу. Останній вербалізує міжособистісну інтеракцію як серед представників одного, так і різних етносів у вигляді комунікативної ситуації, яка досліджується у когнітивній лінгвістиці [1; 3; 6], теорії комунікації [2; 9; 10] та дискурсології [4; 7].

Метою нашого дослідження є вивчення комунікативних стратегій відтворення ситуації міжетнічної взаємодії на матеріалі англomовного мас-медійного дискурсу.

Кожна комунікативна ситуація характеризується певним набором комунікативних стратегій і тактик, необхідних для досягнення власних цілей комунікантами. До того ж в лінгвістиці існує декілька підходів до визначення цього поняття. Перший з них – інтенціональний. Згідно з цим підходом, комунікативна стратегія визначається як «оптимальна реалізація інтенцій мовця для досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування і глибокого їх видозмінення в конкретній ситуації» [2, 133].

Другий підхід у визначенні комунікативних стратегій – діяльнісний – орієнтований на результативність дій адресата, їх ефективність для комунікації. Представники цього підходу визначають комунікативні стратегії як «ефективні шляхи досягнення комунікативних цілей» [9].

Діяльнісний підхід тісно пов'язаний з когнітивним підходом до тлумачення комунікативних стратегій. Відповідно до когнітивного підходу, комунікативну стратегію розуміють як «когнітивний план спілкування, який контролює оптимальне вирішення завдань мовця за умов, коли недостатньо інформації про дії партнера» [5, 100]. Варто зазначити, що стратегія базується на інтерпретації, яка є основою мовленнєвого впливу. Інтерпретація необхідна для операцій зі знаннями партнера, його ціннісними категоріями, емоціями та волею.

Дискусійною у сучасній лінгвістиці є і проблема типології комунікативних стратегій. Варто зазначити, що опис комунікативної стратегії враховує характеристики комунікативної ситуації та сфери спілкування комунікантів. Таким чином, типологія комунікативних стратегій пов'язана з певним типом дискурсивної взаємодії або сфери комунікації [8, 134].

У ситуації міжкультурного спілкування процес комунікації підпорядковується загальній меті, спрямованій на розмежування та віднесення індивідів до групи «МИ – свої» або «ВОНИ – чужі», що зумовлює застосування макростратегій ототожнення та дистанціювання [6, 73].

Під *макростратегіями ототожнення та дистанціювання* розуміють спрямування комунікативних дій мовця на визначення партнера по спілкуванню, третьої особи або ж групи осіб до певної етнічної спільноти, з можливим наданням їм експліцитної або імпліцитної оцінки. Глобальна мета тоді досягається за допомогою використання комунікативних стратегій, які контролюють вибір та поєднання адекватних тактик та мовленнєвих ходів, що виступають у ролі інструменту реалізації відповідної тактики [6, 73]. Останню визначають як одну або декілька дій, що сприяють реалізації стратегії [5, 110]. Варто зазначити, що тактика має динамічний характер та забезпечує гнучкість стратегії і, як наслідок, оперативне реагування на ситуацію.

Мас-медійний дискурс, зокрема й англomовний, вербалізує ситуації міжетнічної взаємодії. В ньому передається інформація не лише про події з життя місцевої спільноти, а й про події з життя різних країн та етносів, що їх населяють. У нашому випадку інформація стосується мультикультурного суспільства Великої Британії та Сполучених Штатів Америки, оскільки мас-медійний дискурс передає увесь набір суб'єктивних, соціокультурних смислів, що є специфічним для окремої нації [11, 12].

Учасники комунікації під час процесу взаємодії користуються певними комунікативними стратегіями, що забезпечують успішність/неуспішність комунікації. Для ситуації міжетнічної взаємодії у англomовному мас-медійному дискурсі, учасниками якої є представники різних етносів застосовується *ідентифікаційна стратегія* [6, 74]. Її використання пояснюється тим, що дана стратегія використовується як у випадках дистанціювання мовця-англійця відносно чужої етнічної групи, так і у випадках ототожнення мовця-англійця зі своєю етнічною групою. Це стає можливим завдяки використанню тактик, властивих стратегії ідентифікації.

У межах стратегії ідентифікації мовець-англійець використовує тактику *зазначення національності*, співвідносячи адресата-мовця з представником певного народу. При цьому використовуються етноніми на позначення представників нації, зазначеної у мові ЗМІ.

Наприклад, *“Criminal gangs blamed for fake-share scams that robbed British victims of millions of pounds in savings have been rounded up in an international crackdown involving UK police.*

Officers from City of London Police joined Spanish counterparts from the Policia Nacional in a series of raids in Barcelona, Madrid, Marbella and London in one of the biggest anti-fraud operations ever staged. There were further arrests in the US and Serbia. Details are being reported for the first time after a ban on publication was lifted by a Spanish judge” [15].

Вищенаведений приклад повідомляє про співпрацю поліцейських з Великої Британії та Іспанії щодо затримання злочинців. Ад'єктивні словосполучення з офіційними етнонімами *UK police, Spanish counterparts, British victims та a Spanish judge* вживаються на позначення учасників ситуації міжетнічної взаємодії, фіксуючи співвідношення індивідів СВІЙ – ЧУЖИЙ.

Стратегія ідентифікації втілюється також через тактику *вказування на походження людини*. Таким прикладом є нижченаведений уривок про американського туриста, який був випадково замкнений у книжковому магазині: “*Willis, from Texas in the US, told ITV's Good Morning Britain: “I'm very tired, I did not sleep much last night but it feels good to be free”*”.

He said he had popped in to the bookshop just before 9pm, not realising it was about to close, and strolled past employees as he went upstairs to sit down and use the internet” [16]. У цьому випадку маємо географічну назву місця проживання туриста *the US*. Крім цього, зазначається і точне місце проживання даної особи завдяки вживанню прийменникової конструкції з назвою штату *Willis, from Texas*.

Таким чином, ідентифікація учасників кооперативної ситуації міжетнічної взаємодії у британському мас-медійному дискурсі реалізується завдяки тактикам зазначення національності та вказування на походження людини.

В американському мас-медійному дискурсі стратегія ідентифікації втілюється через тактики *зазначення національності, вказування на походження людини та вказування на колір шкіри*. Прикладом використання *тактики зазначення національності* є нижченаведений уривок щодо співпраці представників британських та американських силових структур: “*An 18-year-old man in northwest England was arrested in connection with a Christmas Day hacking of Microsoft Corp.'s Xbox Live and Sony Corp.'s Play Station Network Internet services.*

British officers working with the FBI arrested the man on “suspicion of unauthorized access to computer material, and of threats to kill, Merseyside Police said in a statement” [12]. Британці та американці спільно затримали кіберзлочинця. При цьому ад'єктивне словосполучення з офіційним етнонімом *British officers* позначає одну із сторін взаємодії. Іншим учасником кооперативної взаємодії є представники американської спецслужби. Хоча в уривку й уникають вживання офіційного етноніма, проте використовується назва державної структури Сполучених Штатів Америки *the FBI*. Вищезазначена назва дистанціює спецслужбу, відносячи її до групи «ВОНИ – ЧУЖІ».

Тактика вказування на походження людини застосовується у поданому нижче прикладі: “*The reasons the French newcomers give for moving here: They love Israel, or at least the idea of Israel; the economy in France is weak, especially for young people; and perhaps most important, they say they feel a rise in anti-Semitism in France, from the subtle forms — promotions passed over; party invitations that never arrive — to the most overt”*[13].

У цьому уривку зазначаються причини зміни місця проживання багатьох французів, які переїжджають до Ізраїлю. Завдяки словосполученню з етнонімом у атрибутивній функції *the French newcomers* зазначається місце походження новоприбулих жителів.

Варто зазначити, що у цій статті застосовується і *оцінно-характеризуюча стратегія*, що реалізується завдяки *тактиці констатації стану речей*, а у нашому випадку можна говорити про опис економічного стану у Франції, що призводить до масової міграції: *the economy in France is weak, especially for young people* [13].

Прикладом *тактики вказування на колір шкіри* є такий уривок: “*New enrollment numbers show that Illinois' public school system for the first time does not have a white majority, with Latino, black, Asian and other racial groups combined eclipsing white students across the state's classrooms.*

Whites fell to 49.76 percent of the student body this school year, the new data show, a demographic tipping point that came after years of sliding white enrollment and a rise in Latino, Asian and multiracial students.

The black student population also has declined, but it still makes up almost 18 percent of the state's public school students” [14].

У даному випадку застосування цієї стратегії допомагає ідентифікувати індивіда як представника не стільки окремого народу, стільки відповідної раси (*white, Latino, black, Asian*). Важливим є зазначення чисельності учнів, що мають расові відмінності, у школах штату Іллінойс.

Отже у ситуації міжетнічної взаємодії, що вербалізується у англійському мас-медійному дискурсі, важливою є ідентифікаційна стратегія разом з відповідними їй тактиками вказування на походження людини, зазначення національності, вказування на колір шкіри та констатації стану речей. Вищезазначена стратегія застосовується для розмежування учасників комунікативної ситуації міжетнічної взаємодії та співвіднесення їх до груп «свій» та «чужий».

Перспективою дослідження є визначення тактико-стратегічного потенціалу для кожного з різновидів ситуації міжетнічної взаємодії, у нашому випадку кооперативних та конфліктогенних.

Література:

1. Багумян О.В. Текстова ситуація «соціальний захист»: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі різностильових англійських текстів): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. К., 2004. 248 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: 2-ге вид., доп. К.: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
3. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика. Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2001. 123 с.
4. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация; пер. с англ., сост. В.В. Петрова; под ред. В.И. Герасимова. М.: Прогресс, 1989. 312 с.
5. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. М.: Издательство ЛКИ, 2008. 288 с.
6. Левицький А.Е. Етноніміка у дзеркалі міжкультурної комунікації. К.: Логос, 2010. 134 с.

7. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. 280 с.
8. Олешков М.Ю. Моделирование коммуникативного процесса: Монография. Нижний Тагил, 2006. 342 с.
9. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001. 656 с.
10. Семенюк О.А. Основы теорії мовної комунікації: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.
11. Рождественская Н.В. Дискурс как высшая единица коммуникативного акта. Вісник Запорізького державного університету. Серія «Філологічні науки» (мовознавство). 2002. №1. с. 10–15.
12. British man arrested in Christmas Day hack attack on Sony, Xbox, by Bloomberg. The Los Angeles Times. 18 January 2015. URL: <http://touch.latimes.com/#section/617/article/p2p-82552963/>.
13. Immigration to Israel slowing – except from France. The Washington Post. 25 January 2014. URL: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/immigration-to-israel-slowing-except-from-france/2014/01/24/162861b8-8416-11e3-a273-6ffd9cf9f4ba_story.html.
14. Minority students make up new majority in Illinois public schools. The Chicago Tribune. 6 January 2014. URL: http://articles.chicagotribune.com/2014-01-06/news/ct-majority-minority-schools-20140106_1_minority-students-public-school-students-black-and-latino-students.
15. UK-Spain police swoop on shares fraud leads to 110 arrests. The Guardian. 28 February 2014. Mode of access: <http://www.theguardian.com/uk-news/2014/feb/28/swoop-on-boiler-room-110-arrests>.
16. US tourist locked inside London bookshop [Electronic resource]. The Guardian. 17 October 2014. Mode of access: <http://www.theguardian.com/uk-news/2014/oct/17/us-tourist-locked-inside-london-waterstones-book-shop>.

Анотація

Н. ЛЮТЯНСЬКА. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ МІЖЕТНІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті йдеться про комунікативні стратегії відтворення ситуації міжетнічної взаємодії. Подається визначення поняття «комунікативні стратегії» разом з типологією. Розглядаються приклади використання комунікативних стратегій взяті з англійського мас-медійного дискурсу. Крім того, зазначаються відповідні тактики, які втілюють стратегію ідентифікації комунікантів.

Ключові слова: мас-медійний, дискурс, комунікативна ситуація, міжетнічна взаємодія, комунікативні стратегії.

Анотация

Н. ЛЮТЯНСКАЯ. КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ ВОССОЗДАНИЯ СИТУАЦИИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

В статье идет речь о коммуникативных стратегиях воссоздания ситуации межэтнического взаимодействия. Подается определение понятия «коммуникативные стратегии» вместе с типологией. Рассматриваются примеры использования коммуникативных стратегий, взятые с англоязычного масс-медийного дискурса. Кроме того, упоминаются соответствующие тактики, которые воплощают стратегию идентификации коммуникантов.

Ключевые слова: масс-медийный, дискурс, коммуникативная ситуация, межэтническое взаимодействие, коммуникативные стратегии.

Summary

N. LIUTIANSKA. COMMUNICATIVE STRATEGIES OF REPRESENTING OF INTERETHNIC INTERACTION SITUATIONS

The present article deals with the communicative strategies of representing of interethnic interaction situations. The definition of the above mentioned notion is given along with typology. The samples of communicative strategies taken from English media are illustrated. Moreover, corresponding tactics recreating the communicative strategies are mentioned.

Key words: media, discourse, communicative situation, interethnic interaction, communicative strategies.